

УДК 334.012.61-022.51(477.51)

Корогод І. В.

Чернігівський національний технологічний університет

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
І РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано динаміку основних показників стану малого бізнесу Чернігівщини. Визначено роль підприємств малого бізнесу в соціально-економічному розвитку регіону. Удосконалено організаційно-економічний механізм розвитку малого бізнесу на регіональному рівні.

Ключові слова: малий бізнес, підприємництво, фактори впливу, організаційно-економічний механізм, стратегія розвитку.

Постановка проблеми. Досягнення сталого соціально-економічного розвитку та зміцнення національного виробничого, екологічного, науково-технічного, соціального та людського потенціалу України неможливе без створення умов для стабільної та ефективної роботи суб'єктів підприємництва. Розвиток малого бізнесу створює передумови для ефективної спеціалізації і кооперації, розвитку міжрегіональних та міжнародних зв'язків, реалізації інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання та розв'язання проблем зайнятості населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції розвитку малого бізнесу, його роль в економічному розвитку країни є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: М.П. Бутко, А.О. Двігун, В.М. Геєць, З.С. Варналій, О.І. Гонта, М.І. Мельник, Т.В. Пепа, О.В. Попело, та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На нинішньому етапі розвитку економіки досить актуальним є дослідження сучасного стану функціонування малого бізнесу, усунення причин, які стримують розвиток даної сфери, а також

пошук механізмів та стратегій для прискореного зростання підприємницької активності.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану малого бізнесу Чернігівщини та удосконаленні організаційно-економічного механізму його розвитку на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу. Сучасні економічні трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні негативно вплинули на розвиток економіки Чернігівської області. В цих умовах першочерговим завданням має стати збереження наявного економічного потенціалу та сприяння

подальшому суспільному розвитку. Саме успішне функціонування сектору малого бізнесу є тим рушієм, за допомогою якого можна пом'якшити вплив негативних чинників, досягти швидкої стабілізації та динамічного розвитку економіки.

Динаміка показників стану функціонування підприємств малого бізнесу по Чернігівській області говорить про недостатній розвиток цієї сфери (табл. 1).

Область посідає останні позиції за рівнем розвитку малого бізнесу в загальноукраїнському вимірі. У 2013 році показник кількості малих підприємств склав 5835 одиниць. За цей період Чернігівська область посіла 19 місце в загальноукраїнському рейтингу [1].

Як свідчать статистичні дані, розподіл малих підприємств за районами та містами області спостерігається ще більш глибока асиметрія. Майже половина усіх підприємств зосереджена у м. Чернігові – 2645 од., м. Прилуки (275 од.) та м. Ніжин (233 од.). Найменша їх кількість зареєстрована у Срібнянському (22 од.), а також у Талалаївському та Новгород-Сіверському районах – 56 та 48 од. відповідно. Така нерівномірність пояснюється диференціацією у рівні розвитку продуктивних сил районів області, демографічною ситуацією (старіння населення, міграція із сільської місцевості до великих міст), соціально-економічною, екологічною ситуацією тощо. Варто зазначити, що кількість зареєстрованих малих підприємств суттєво відрізняється від кількості діючих підприємств (табл. 2).

У 2014 р. на малих підприємствах області було зайнято 33,5 тис. працівників (32,6% усіх зайнятих працівників області). Серед міст та районів області найбільше працюючих на малих підприємствах м. Чернігова (43,6% від загальної кількості)

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності малого бізнесу в Чернігівській області

Показник	Роки				
	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість малих підприємств, одиниць	4712	5066	5455	5835	5644
Питома вага малих підприємств до загальної кількості підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності, %	90,9	91,7	92,7	93,8	93,8
Кількість зайнятих працівників, осіб	41503	39830	38627	37140	33526
Кількість найманих працівників, осіб	39320	38065	37172	35315	31512
Кількість найманих працівників підприємств у розрахунку на одне мале підприємство, осіб	8	8	7	6	6
Питома вага найманих працівників у сфері малого бізнесу в загальній кількості найманих працівників, %	31,9	31,3	32,5	32,9	31,3
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн	6177	6714	7694	9459	8502
Питома вага обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) по області в цілому, %	28	24,8	23,1	24,4	20,9
Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, млн грн	-155,9	78,8	253,1	81,9	51,7

кості), м. Прилук (5,7%), м. Ніжина (4,6%), найменше – у Срібнянському (0,4%), Талалаївському (0,8%), Варвинському (0,9%) районах.

Таблиця 2
Основні показники діяльності малих підприємств по містах обласного значення та районах Чернігівщини у 2014 році

	Кількість підприємств, одиниць	Кількість зайнятих працівників, осіб	Кількість найманих працівників, осіб	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), тис. грн
Всього	5644	33526	31512	8502189,2
м. Чернігів	2645	14495	13727	3968833,9
м. Ніжин	233	1502	1452	315662,6
м. Н.-Сіверський	82	685	669	83946,0
м. Прилуки	275	1858	1781	923802,7
райони				
Бахмацький	230	986	850	277341,4
Бобровицький	84	553	521	215166,1
Борзнянський	212	841	732	268485,2
Варвинський	58	299	279	74754,3
Городнянський	113	929	882	133742,0
Ічнянський	167	713	587	158972,1
Козелецький	151	1148	1123	219612,2
Коропський	104	818	762	225208,2
Корюківський	110	757	737	92050,9
Куликівський	58	386	378	136639,7
Менський	169	990	913	168262,2
Ніжинський	73	525	481	132416,2
Н.-Сіверський	48	428	422	70422,7
Носівський	84	457	429	105689,7
Прилуцький	108	618	548	162674,7
Ріпкинський	90	666	647	73303,5
Семенівський	92	793	739	96677,6
Сосницький	63	448	394	78474,3
Срібнянський	22	133	126	18941,8
Талалаївський	56	283	257	66685,1
Чернігівський	258	1764	1647	370450,0
Щорський	59	451	429	63974,1

Протягом останніх років в економіці області спостерігається зменшення середньої кількості працюючих на 1 малому підприємстві. З 2010 до 2014 рр. цей показник знизився на малих підприємствах з 8 до 6 осіб. Найбільш численними були малі підприємства промисловості, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги. Найменше працювало у сфері оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, операцій із нерухомим майном, фінансової та страхової діяльності. Витрати на персонал на малих підприємствах становили 849,2 млн грн, з яких 625,0 млн грн (73,6%) складали витрати на оплату праці.

Динаміка показника обсягу реалізованої продукції (робіт послуг) малих підприємств свідчить, що у 2014 році обсяг реалізованої продукції (робіт послуг) малих підприємств по Чернігів-

ській області склав 8502 млн грн, що становило 20,9% загального обсягу реалізації (у попередньому році – 24,4%), що на 950 млн грн (10,1%) менше, ніж у 2013 році. Левова частка реалізованої продукції, робіт, послуг припала на підприємства м. Чернігова та Чернігівського району – 51,1%, м. Прилуки – 10,9%. Збільшення обсягів реалізації продукції малими підприємствами досягнуто завдяки підприємствам Куликівського (у 3,1 рази), Борзнянського (у 2,2 рази), Коропського (у 1,8 рази), Ріпкинського (у 1,7 рази), Щорського (на 40,2%) та Корюківського (на 35,1%) районів. Зменшення обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) відбулося у 2014 р. на малих підприємствах м. Чернігова (на 7%), Срібнянського (на 62,1%), Н.-Сіверського (на 48,6%), Прилуцького (на 11,3%), Бобровицького (на 10,2%), Чернігівського (на 10,7%), Варвинського (на 7,5%), Ічнянського (на 5,0%) районів.

Загалом, на виробничу сферу припадало лише чверть реалізованої продукції малих підприємств, решту займала невиробнича сфера. У галузевій структурі значні обсяги реалізації мали торговельні (35,4%) підприємства, 30,9% припадало на підприємства сільського, лісового та рибного господарства, 21,4% – на промисловість, 4,0% – підприємства, що займалися транспортом, складським господарством, поштовою та кур'єрською діяльністю, 3,8% – на будівництво.

Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування за 2014 р. у регіоні був збитковим і становив 51,7 млн грн. Значною мірою на загальний рівень фінансового результату до оподаткування вплинули збитки промислових підприємств, операцій із нерухомим майном, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування. Позитивне сальдо отримали підприємства 7 районів області. Серед них найбільші прибутки мали підприємства Борзнянського (91,6 млн грн), Бобровицького (53,3 млн грн), Куликівського (53,1 млн грн), Ічнянського (33 млн грн) районів.

Отже, детальний аналіз сфери підприємництва свідчить, що існують проблеми у цій сфері, які притаманні усім без виключення регіонам, а саме:

- недосконалість нормативно-правового регулювання підприємництва;
 - обтяжлива система здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;
 - високі відсоткові ставки за банківськими кредитами для суб'єктів малого бізнесу;
 - брак фінансових, матеріальних та інформаційних ресурсів [2, с. 34];
 - відсутність гармонізованих узгоджених дій органів місцевої влади, наукових установ і підприємницької спільноти.
- У тому числі специфічними для Чернігівської області є такі проблеми:
- незадовільне демографічне та соціально-економічне становище регіону
 - низький рівень розвитку інфраструктури підтримки підприємництва;
 - значна територіальна і галузева диференціація сфери малого бізнесу;
 - неефективність стратегічного менеджменту щодо обрання базових напрямів підприємницької діяльності [2, с. 6].

Досвід показує, що при наявності дієвого інституційного середовища в масштабах держави, саме на регіональному рівні можна досягти синергійного ефекту та високих результатів від діяль-

ності цього сектору економіки. Тому потреба пошуку нових форм реалізації підприємницького потенціалу, низький рівень інвестиційного забезпечення регіону та наявність різноманітних стримуючих факторів обумовлюють необхідність вдосконалення існуючого організаційно-економічного механізму функціонування малого бізнесу.

Організаційно-економічний механізм розвитку малого бізнесу – це сукупність методів, принципів, інструментів і важелів, реалізація яких дозволить підвищити ефективність діяльності суб'єктів малого бізнесу і тим самим сприяти стабілізації соціально-економічного і екологічного станів регіону (рис. 1).

Інструментарій, на якому базується запропонований організаційно-економічний механізм розвитку малого бізнесу включає як стабілізаційні чинники, що забезпечують єдиний підхід до здійснення такої діяльності на всій території України (нормативні-правові документи у сфері підприємництва, ліцензування, сертифікація, дозвільна система), так і регулюючі, що окреслюють перспективи розвитку (програмні та прогнозні документи щодо підтримки малого бізнесу, фінансування пріоритетних напрямів розвитку підприємства).

Запропоновані і розглянуті методи організаційно-економічного механізму впливають через основні важелі, сутність яких полягає у визначенні основних економічних показників, які є орієнтирами при здійсненні підприємницької діяльності. Наприклад, для суб'єкта господарювання такими аргументами можуть стати рівень прибутку, доходу, доступність ресурсів; конкурентоспроможність, для споживача продукції та послуг – орієнтиром є їхня якість.

Виходячи з результатів комплексного аналізу особливостей функціонування суб'єктів підприємництва Чернігівщини пропонується стратегія розвитку сфери малого бізнесу (табл. 3).

Стратегічною метою є створення сприятливих умов для функціонування і стійкого розвитку сфери малого бізнесу. Для її досягнення необхідно мінімізувати вплив негативних чинників на цей сектор економіки. Однією із основних перешкод для започаткування, функціонування та успішного розвитку сфери малого бізнесу є незначна матеріальна база, фінансова неспроможність та інформаційна необізнаність суб'єктів господарювання. Першими кроками у вирішенні цієї проблеми є організація семінарів, тренінгів, надання консультацій суб'єктам підприємницької діяльності, що сприятиме інформуванню про останні зміни у законодавстві. Крім того, необхідною умовою є пільгове кредитування суб'єктів підприємництва за рахунок коштів місцевого бюджету (табл. 4), а також створення єдиної бази бізнес-проектів, які потребують додаткового фінансування.

Запровадження такого роду заходів відчутно наблизить потенційних інвесторів до перспектив-

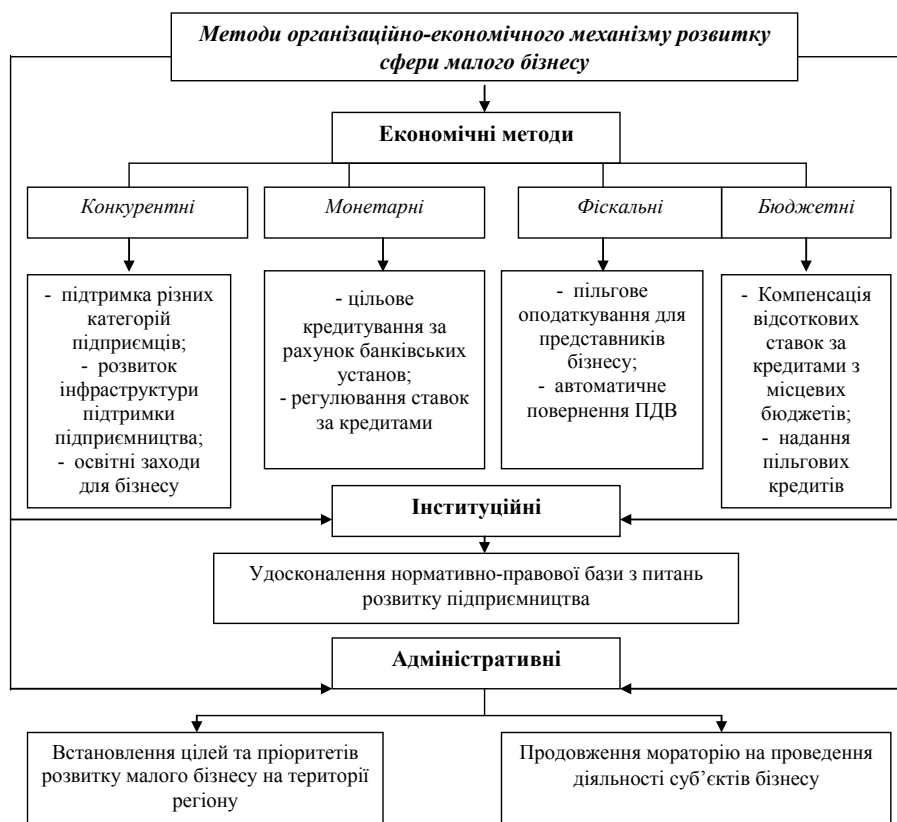

Рис. 1. Структура основних методів організаційно-економічного механізму розвитку сфери малого бізнесу

Таблиця 3

Стратегія розвитку сфери малого бізнесу Чернігівської області

Стратегічна мета	Створення сприятливих умов для функціонування і стійкого розвитку сфери малого бізнесу			
Основні напрями розвитку	Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка	Підвищення ефективності діяльності об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва	Підвищення якості та конкурентоспроможності продукції та послуг суб'єктів малого бізнесу	Підвищення інформаційної обізнаності для суб'єктів господарювання з питань підприємництва
Заходи за основними напрямками розвитку	Фінансування інвестиційно-привабливих підприємницьких проєктів; Формування і поповнення бази даних інвестиційних проєктів суб'єктів підприємницької діяльності для фінансування потенційними інвесторами.	Розширення мережі об'єктів інфраструктури; Налагодження взаємодії елементів інфраструктури; Залучення наукового потенціалу до співпраці з бізнес-середовищем.	Використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій; Виробництво інноваційної продукції [4]; Виробництво продукції, яка відповідає міжнародним стандартам якості.	Проведення семінарів, надання консультацій тренінгів з питань розвитку підприємництва; Залучення соціально вразливих верств населення, молоді, жителів сільської місцевості до підприємницької діяльності.

них проєктів та допоможе поширити передовий досвід інших регіонів і країн, які займають вагомі позиції на ринку.

Як видно з таблиці, за 5 років було профінансовано 18 підприємницьких проєктів на загальну суму 4,8 млн грн (за рахунок коштів місцевих бюджетів та коштів рефінансування), що дозволило створити і зберегти понад 400 робочих місць. Більшість інвестиційних проєктів належала до сфери сільського господарства.

Важливим завданням на сьогодні є розвиток інфраструктури підтримки підприємництва, оскільки впливає на створення системи інформаційного та консультативного обслуговування суб'єктів господарювання бізнес-центрами, бізнес-інкубаторами, технопарками та центрами розвитку малого підприємництва, а також різноманітними спеціалізованими фірмами (бухгалтерськими й аудиторськими фірмами, рекламними агентствами) [5, с. 8]. Динаміка зміни кількості об'єктів інфраструктури свідчить про їх недостатній розвиток у Чернігівській області (табл. 5). Так, за підсумками 2014 року, область посідає останні місця серед регіонів України, протягом 2012–2014 року лізингові компанії взагалі не здійснювали свою діяльність.

В умовах ринкових відносин кожне підприємство має орієнтуватися на досягнення максималь-

них результатів своєї діяльності. У такому випадку підприємство має створювати та підтримувати суттєві переваги перед конкурентами, основні з яких спрямовані на виробництво продукції та надання послуг високої якості, здатної задовольняти потреби споживачів. Це обумовлює необхідність відводити на підприємствах велику увагу цим питанням, орієнтуючись на світовий досвід створення сучасних систем управління якістю продукції.

Результатом реалізації регіональної стратегії регіонального розвитку сфери малого бізнесу повинні стати зростання кількісних і якісних показників діяльності підприємництва, що у свою чергу впливає на соціально-економіко-екологічний стан регіону, який свідчить про рівень сталості розвитку регіонального простору.

Висновки і пропозиції. Як свідчить проведений аналіз, малий бізнес відіграє дуже важливу роль у відкритій моделі економіки, формуючи нові робочі місця, забезпечуючи значну частку ВВП країни та надходжень до бюджетів від своєї діяльності, створюючи конкурентне середовище тощо. Саме тому, з урахуванням негативних факторів впливу сфери підприємництва, було запропоновано Стратегію розвитку сфери малого бізнесу, реалізація якої дозволить досягти позитивних тенденцій та загального покращення соціально-економічного стану регіону.

Таблиця 4

Інформація про фінансування інвестиційних підприємницьких проєктів за рахунок бюджетних коштів за 2010–2015 роки

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Всього
Кількість проєктів, у т.ч. у галузі:	3	6	2	4	2	1	18
виробництва		3		1			4
надання послуг	1	1		1	1	1	5
сільського господарства	2	2	2	2	1		9
Сума, тис. грн, у т.ч.	510,5	1013,4	450	1118	1458	285	4834,9
виробництва	94	729,9	170	250	130		1373,9
надання послуг	100	150		172	828		1250
сільського господарства	316,5	133,5	280	696	500	285	2211
Кошти обласного бюджету	94	273,5	425	320	458	285	1855,5
Кошти місцевих бюджетів				20	15		35
Рефінансування, у т.ч.	416,5	739,9	25	778	985		2944,4
кошти обласного бюджету	416,5	540	25	528	985		2494,5
кошти місцевих бюджетів		199,9		250			449,9
Створено робочих місць	19	17	3	7	3	1	50
Збережено робочих місць	85	121	17	55	77	29	384

Таблиця 5

Кількість елементів інфраструктури підтримки підприємництва у Чернігівській області

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Бізнес-центри	4	4	4	2	2	2
Бізнес-інкубатори	1	1	1	1	1	1
Лізингові компанії	1	1	1	-	-	-
Фонди підтримки підприємництва	2	2	2	2	2	2
Кредитні спілки	20	21	21	42	35	33
Інформаційно-консультативні установи	8	8	9	8	9	9
Громадські об'єднання	39	40	40	52	47	48
Інвестиційні та інноваційні компанії	9	9	9	1	1	1

Список літератури:

- Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chernigivstat.gov.ua/>.
- Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. – 2015.
- Обласна Програма розвитку малого і середнього підприємництва Чернігівської області на 2015–2016 роки.
- Бавик О., Петренко М. Управління структурною перебудовою економіки в умовах постіндустріальних трансформацій / О. Бавик, М. Петренко // Ефективна економіка. – 2014. – № 12.
- Пивоваров М. Розвиток інституту інфраструктури малого підприємництва: проблеми та шляхи його покращення / М. Пивоваров // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2013. – Вип. 1(8). – С. 6-18.

Корогод И. В.

Черниговский национальный технологический университет

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Резюме

В статье проанализирована динамика основных показателей состояния малого бизнеса Черниговщины. Определена роль предприятий малого бизнеса в социально-экономическом развитии региона. Усовершенствован организационно-экономический механизм развития малого бизнеса на региональном уровне. **Ключевые слова:** малый бизнес, предпринимательство, факторы влияния, организационно-экономический механизм, стратегия развития.

Korohod I. V.

Chernihiv National University of Technology

REGIONAL FEATURES OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS IN CHERNIHIV REGION

Summary

The article analyzes dynamics of the main indicators of small business in Chernihiv region. The role of small businesses in the socio-economic development of the region is determined. The organizational and economic mechanism of small business development at the regional level is improved.

Keywords: small business, enterprise, influencing factors, organizational and economic mechanism, development strategy.

УДК 330.3:338.48(477)

Папп В. В.

Мукачевський державний університет

РОЗВИТОК СФЕРИ ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Проаналізовано сучасний стан туристичної сфери України. Проведено порівняльний аналіз внеску туристичної сфери в економіку України та її найближчих сусідів (Польщі, Чеської Республіки, Угорщини). Узагальнено особливості розвитку сфери туризму в Україні в контексті євроінтеграції. Виділено основні проблеми та напрями подальшого розвитку туризму в Україні в умовах активізації євроінтеграційних процесів. Наведено шляхи подолання негативних тенденцій у розвитку туристичної сфери України.

Ключові слова: туризм, туристична сфера, туристичні потоки, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Досягнення реальної, діючої демократії, соціально-орієнтованого ринкового господарства, зміцнення конкурентних позицій України на світовій арені неможливо без інтеграції країни до Європейського Союзу. Це складний і тривалий процес, який супроводжується зростанням відкритості національної економіки та конкуренції з боку підприємств Європи. Господарські суб'єкти економіки України повинні ефективно скористатися всіма потенційними перевагами і досягненнями вільного доступу на європейські ринки, щоб мінімізувати можливі втрати і ризики.

Тривалий період євроінтеграційних прагнень Україні отримав своє підтвердження підписанням 27 червня 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони. На виконання вимог Угоди Україна має три роки. Цей час потрібен для наближення до законодавства Європейського Союзу законів та інших нормативно-правових актів України, зокрема тих, що стосуються комплексу туристичних послуг.

Очікується, що імплементація положень глави 16 «Туризм», розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди підвищить конкуренто-

спроможність туристичного продукту України та покращить інвестиційний клімат, а також сприятиме просуванню та розвитку туристичного продукту, інфраструктури, людських ресурсів та інституційних структур [5].

Перш за все Україні необхідно розробити технічний регламент «Про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне» відповідно до Директиви Ради від 13.06.1990 р. № 90/314/ЄЕС та національні стандарти як доказову базу до цього технічного регламенту. По-друге, гарантувати дотримання цілей Директиви, якими передбачено необхідність вдосконалення ринку туристичних послуг, встановлення загальних правил щодо туристичного продукту, достовірність інформації щодо комплексу туристичних послуг, захист прав споживачів туристичних послуг, створення здорової конкуренції на ринку туристичних послуг, забезпечення зобов'язання туристичних операторів та туристичних агентів надавати значні докази їх надійності [5].

Таким чином, дослідження сучасного стану, перспектив та напрямків подальшого розвитку туристичної сфери України в умовах євроінтеграції дуже актуально і важливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню туризму, розвитку вітчизняної туристич-